

Antoine Bodar vindt de vraag naar het aanleggen van christelijke normen oninteressant

"Kunst verwijst naar hogere werkelijkheid"

Rudy Ligtenberg

Kunst die niet verwijst naar een onzichtbare werkelijkheid, kan net zo goed niet bestaan. In dat geval geef ik de voorkeur aan een koffiezetapparaat of aan een mooie ruimtelijke zaal. Dat zei kunsthistoricus en priester dr. Antoine Bodar zaterdag op het symposium "Van geloof tot kunst", dat was georganiseerd door de Christelijke Hogeschool Ede.

Niet alleen de verhouding tussen geloof en kunst leidde zaterdag tot discussie, vooral over de volgorde waarin deze begrippen in het thema gevat waren liepen de meningen uiteen. Waar Bodar ronduit verklaarde niet bijster geïnteresseerd te zijn in het aanleggen van normen voor kunst ("kunst is amoreel"), worstelde coreferent dr. J. Douma met de vraag hoe christelijke kunst eruit hoort te zien. Al betwijfelde hij ten eerste of er in dit opzicht objectieve maatstaven zijn aan te leggen.

Veelzeggend was, dat Bodar het thema van het symposium graag had omgedraaid. "Ik kan me wel voorstellen dat mensen via kunst tot geloof komen. Wanneer onkerkelijken een kathedraal bezoeken, kunnen ze tot de gedachte komen dat er toch meer op deze aardkloot is dan het materialisme van bank en buik. Met de vraag hoe je van geloof tot kunst komt, heb ik meer moeite."

Douma, emeritus hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Kampen, begon zijn referaat met precies de tegengestelde opmerking: "Van geloof tot kunst - dat is voor mij zelfs chronologisch een realiteit geworden. Ik ben opgegroeid in een kerkelijke gemeenschap die zich veel met geloof en weinig met kunst bezighield. Wij waren mensen van het woord en niet van het beeld. Ik bleef wat die kunst betreft een buitenstaander tot ik in 1967 met een arts en een heel stel verpleegkundigen een tocht maakte die ons onder meer langs Franse kathedralen voerde. Daarvan kreeg ik de smaak te pakken."

Dienstbaar

Voor Bodar verwijst goede kunst altijd naar iets buiten zichzelf, naar een onzichtbare werkelijkheid. "Kunst moet dienstbaar zijn, zoals dat ook geldt voor elk ander beroep." Is dat niet het geval, "dan ontstaat een uiting van de mens die net zo goed met de vuilnisman kan worden meegegeven." De priester maakte een vergelijking met iconen, die in de traditie van de Oosterse Kerk een belangrijke functie vervullen. "Iconen beelden een goddelijk mysterie of een heilsgebeurtenis af en worden net als de Schrift vereerd. Het is echter een platonische verering. Niet het beeld, maar het afgebeelde wordt aanbeden. Een icoon heeft een verwijzende functie om bij God te komen."

Op een vergelijkbare manier moet volgens Bodar kunst naar iets hogers, iets niet-zichtbaars verwijzen. Hij laakte daarom in felle bewoordingen de zogenaamde conceptuele kunst, die alleen bestaat uit idee en dus uitsluitend naar zichzelf verwijst. "Er ligt een periode achter ons waarin kunstenaars zijn doorgesloten. Men dacht op de academies dat alleen een idee voldoende was en dat de uitwerking niet belangrijk was. Een kunstenaar hoort ook goed ambachtelijk werk te leveren."

Bodar zag overigens duidelijke overeenkomsten tussen geloof en kunst. "Beide proberen op hun wijze de wereld te duiden en de zin van het bestaan te doorgronden. Daarom is de kloof tussen religie en kunst niet zo groot als wel eens wordt gedacht. Eigenlijk kan alle kunst religieuze kunst worden genoemd, omdat ze, net als Paulus en Plato dat deden, onze aandacht richt op dat wat niet zichtbaar is."

De vraag is natuurlijk wel waarnaar kunst dan precies moet verwijzen. Bodar bleef daar teleurstellend vaag over. Kunstenaar Marc de Klijn verweet de priester terecht dat hij in te algemene termen sprak. "Het gaat er natuurlijk wel om over wat voor geloof je praat. Dat moet je concreet maken. In deze tijd van secularisatie verdampt de christelijke godsdienst steeds meer. Daarvoor in de plaats komt surrogaatreligie, want de mens is per definitie een religieus wezen. Christenkunstenaars moeten hun

nek durven uitsteken en niet met de algemene trend meegaan. Want zij kunnen wel degelijk een bijdrage leveren aan de zingeving van het bestaan."

Vorm en concept

Dr. Douma viel Klijn daarin bij. Hij definieerde "geloof" als het protestants-christelijk geloof, dat in de kunst zijn plaats heeft. "Vorm en concept zijn nooit los verkrijgbaar."

Bodar reageerde met de opmerking dat hij de vraag naar de essentie van christelijke kunst "oninteressant" vond. En dat was jammer, want Douma bouwde zijn referaat juist op rond de vraag of het mogelijk is om tot een objectieve definitie van christelijke kunst te komen. Diezelfde vraag stelde hij vorig jaar aan de orde in zijn boek "Over beelden en beeldenstormers. Christelijk geloof en de waardering van schilderkunst."

Douma: "Iemand levert als christen kunst en kan die kunst ook plaatsen in zijn of haar totale leven als een bijdrage die voor God verantwoord is. En daarmee basta, zou ik zeggen. Ik weet wat een christen is, met z'n sterke en zwakke punten. Ik ken ook christenen die met heel hun hart kunst beoefenen. Maar ik heb geen meetlat om de christelijkheid van die kunst te meten. Ik weet niet wat christelijke kunst is naar normatieve maatstaven, ter afgrenzing van niet-christelijke kunst."

Vroeger geloofde Douma dat het vanzelfsprekend was zo'n definitie te moeten en te kunnen geven. "Geloof en ongeloof staan immers tegenover elkaar, en geldt dat niet voor het hele leven met al z'n expressies? Welnu, dan moet het ook voor de kunst gelden. Men is christen of geen christen, men levert christelijke kunst of geen christelijke kunst."

Politiek

Die opvatting heeft Douma laten varen. "Een vergelijking met de politiek kan wellicht verhelderend werken. Veel christenen kiezen voor een christelijke politieke partij, zoals ik dat ook doe. Het doel daarvan is zich bezinnen op de betekenis van Gods Woord voor onze politieke samenleving en te proberen dat wat voor die samenleving heilzaam geacht wordt, ook te realiseren in de praktische politiek, via het kanaal van verkiezingen. Maar wij weten allen dat, in het algemeen gesproken, de wereld niet door christenen wordt geregeerd. Tal van politici bewijzen echter, ook zonder dat zij christen zijn, uitnemende diensten aan de samenleving. Dat maakt christelijke bezinning op politiek niet overbodig, maar wijst wel op de beperkte betekenis ervan. Men vormt via christelijke bezinning geen politici als ze daarvoor geen gaven bezitten. Er komt meer kijken dan kennis van beginselen alleen. Politiek bedrijven is een ambacht, waarvoor God in Zijn bestuur van de wereld mensen van allerlei slag gebruikt."

Volgens Douma is zo ook het maken van kunst een ambacht, dat, om het goed uit te oefenen, visie, originaliteit en vakmanskunst vereist. "Het is zeker waar dat geloof of ongeloof uit allerlei kunstwerken valt af te lezen; maar ik vermoed dat er nog méér zijn waaruit dit niet mogelijk is. En toch kan dat goede tot geniale kunst zijn."

Kloof

Het verhaal van Douma ging grotendeels langs Bodar heen, omdat hij veel meer belang stelde in de vraag wat kunst voor de samenleving of voor individuen kan betekenen, dan in de vraag hoe kunst past in een leven dat dienstbaar wil zijn aan God. Douma herinnerde hem er daarom fijntjes aan dat hij was uitgenodigd om voor een orthodox protestants-christelijk publiek te spreken dat wél belang stelt in deze vraag. Bodar mocht het dan hebben over een "verschil in tongval" tussen protestanten en rooms-katholieken als het gaat om de verbinding tussen geloof en kunst, de discussie zaterdag bewees dat de kloof tussen Rome en Reformatie ook op dit terrein nog niet is geslecht.